

Zásahy státu do cen

8.1

CENOVÝ STROP (MAXIMÁLNÍ CENA)

Až dosud jsme se zabývali rovnováhou tržů, na nichž neexistují žádné intervence státu či obce. Nyní si ukážeme, jak mohou takové intervence ovlivnit tržní rovnováhu a ceny.

Jedním druhem zásahu státu do cenového systému je stanovování cenových stropů, neboli maximálních cen. Znamená to, že **prodávající nesmí požadovat cenu vyšší, než je státem stanovený cenový strop**. Ten se stává maximální cenou.

Napadne nás, proč to stát dělá? Cenovým stropem chtějí politikové pomoci spotřebitelům, chránit je před vysokými cenami některých statků – zejména takových, které uspokojují základní potřeby. Ale podívejme se, zda cenové stropy spotřebitelům skutečně pomáhají.

Maximální jízdné

Díky cenovému stropu se mohou některé autobusové spoje stát přetíženými. Je-li jízdné nízké, budou někteří lidé jezdit autobusem, i když pro ně jízdy nejsou až tak naléhavé. Paní Nováková by nemusela jezdit do města na nákupy pětkrát týdně, ale když je levný autobus? Novák junior má dobré nohy a mohl by jít dva kilometry na vlak – ale proč ztrácet čas, když je levný autobus?

Nyní si představte, že váš strýc je nemocný a musí naléhat k lékaři. Přichází však pozdě – autobus je nacpaný k prasknutí. Paní Nováková a mladý Novák byli čilejší a postavili se do fronty na autobus dřív. Váš strýc by rád zaplatil vyšší jízdné, jen kdyby se dostal do autobusu, ale to nejde – platí cenový strop. A tak mu nezbyvá, než jít dva kilometry na vlak.

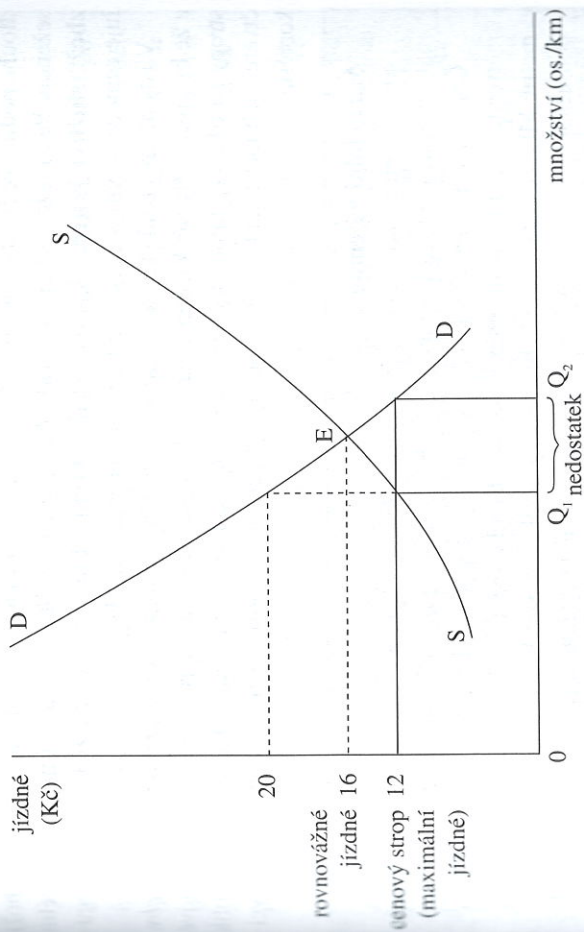
Lidé si někdy myslí, že cenové stropy pouze „odčerpají“ výrobcům jejich zisky a „vychytí“ je spotřebitelům v podobě nižší ceny. To by však platilo jen na monopolním trhu. Protože je trh autobusové dopravy otevřeným trhem, dosahují majitelé autobusů dlouhodobě

Cenový strop (maximální cena)

pouze nulového ekonomického zisku. Pokud cenový strop sníží jejich příjmy pod náklady, budou nuceni zrušit některé autobusové spoje. Pokračujeme v našem příkladu.

Některé málo vytížené spoje se díky cenovému stropu stávají pro autobusové dopravce ztrátovými, a ti je proto zruší. Představte si, že vaše teta dojíždí z malé obce do zaměstnání do blízkého města. Poté, co vstoupil v platnost cenový strop, zrušil dopravce do její obce všechny spoje, neboť tam jezdí velmi málo lidí a při cenovém stropu by měl ztrátu. Vaše teta by ráda zaplatila vyšší jízdné, ale to nejde – platí cenový strop. A tak jí nezbyvá než dát v práci výpověď.

Jak vidíte, nemusí být cenový strop vždy k prospěchu spotřebitelů. Nebo alespoň ne všech. Na obrázku 8 – 1 vidíte, že rovnovážné jízdné by bylo 16 Kč, ale stát stanovil cenový strop 12 Kč. **Proto vzniká na trhu autobusové dopravy nerovnováha – nedostatek**. Při ceně 12 Kč chtějí jezdit autobusem i lidé, kteří by při ceně 16 Kč nejždili (jako například paní Nováková a mladý Novák z našeho příkladu). A zároveň při ceně 12 Kč zruší dopravci některé spoje, které by při ceně 16 Kč provozovali. Při cenovém stropu bude sice jezdit Q_1 lidí za 12 Kč, ale $Q_2 - Q_1$ lidí nebude jezdit vůbec, ačkoli by chtěli a ačkoli jsou mezi nimi takoví, kteří by rádi zaplatili i 16 Kč (jako například nemocný strýček nebo teta z malé vsíky).

Obr. 8 – 1 Cenový strop na trhu autobusové dopravy – Rovnovážná cena je 16 Kč. Cenový strop 12 Kč vyvolává na trhu nedostatek v rozsahu $Q_2 - Q_1$. Prodávané a kupované množství Q_1 není efektivní, protože jeho mezní užitek (20 Kč) je vyšší než jeho mezní náklady (12 Kč).

Obrázek zároveň ukazuje, že **cenový strop vyvolává neefektivnost. Při množství Q₁ je mezní užitek vyšší než mezní náklady.** Jestliže by někteří lidé byli ochotni zaplatit vyšší jízdné, než kolik činí cenový strop, je jasné, že jejich mezní užitek z jízdy autobusem je vyšší než 12 Kč.

Cenový strop sice umožňuje spotřebitelům kupovat daný statek za nižší cenu, ale mnozí z nich za to musí zaplatit jinak – mají **nepeněžní náklady**. Pokračujme v našem příkladu.

Cenový strop a nepeněžní náklady

Paní Hromádková chce jezdit každý den autobusem za svou rodinou do blízkého města – tyto jízdy jsou pro ni a pro její rodinu velmi náležité. Autobus je pro ni jediným dostupným dopravním prostředkem.

Cenový strop však způsobuje, že jsou autobusy přeplněné. Aby měla jistotu, že se do autobusu dostane, chodí paní Hromádková na autobus se značným časovým předstihem a čeká na zastávce ve frontě. Toto čekání je pro ni nepříjemné, protože už není nejmladší a také má mnoho jiné práce.

Paní Hromádková by byla ochotna zaplatit až 20 Kč, kdyby nemusela čekat ve frontě. To však není možné, protože platí cenový strop 12 Kč. A tak musí paní Hromádková chodit na autobus o půl hodiny dříve.

Aby dostali lidé nedostatkové zboží, musí nést nepeněžní náklady. Stojí například dlouhé hodiny ve frontách nebo objíždějí jiná města v naději, že tam nedostatkové zboží seženou. Pak můžeme říci, že **ztráta času, obětovaného na získání nedostatkového zboží (služby), je nepeněžním nákladem kupujícího.** A právě na trzích, kde stát reguluje ceny cenovými stropy, vznikají tyto nepeněžní náklady.

Vlády někdy obhajují cenové stropy tím, že některé statky **uspokojují nezbytné potřeby**, a že by proto měly být každému cenově dostupné. Takto se například odůvodňují cenové stropy na trhu nájemního bydlení. Ale **nezbytnost** je pojem ošidný. Jak velký byt (kolik čtverečních metrů na osobu) je „nezbytný“? Je „nezbytností“ například byt v centru velkoměsta?

Maximální nájemné

Stát, veden snahou ochránit nájemníky před vysokým nájemným, stanoví maximální nájemné z metru obytné plochy bytu. Pomůže tím nájemníkům?

Čtyřlenná rodina Mládkových se těší v jednopokojovém bytě o 40 čtverečních metrech. Nad nimi bydlí paní Bílková v třípokojovém bytě o velikosti osmdesát metrů. Mládkovi by s ní svůj byt rádi vyměnili, ale paní Bílková nakonec s výměnou nesouhlasí. I za velký byt platí poměrně nízký nájem, a tak v jejím rozhodování nakonec převáží mimopeněžní důvody – ve svém bytě prožila skoro celý život, váží jí k němu vzpomínky z mládí, a kam by dala všechny věci?

Pan Votruba má ve svém domě dva volné byty. Byt v přízemí se rozhodne přeměnit v nebytový prostor a pronajmout jako kadeřnictví. Je to pro něj výhodnější,

než jej pronajmout jako byt za nízké nájemné. Byt ve třetím patře chce pan Votruba pronajmout a rozhoduje se mezi dvěma zájemci – rodinou Mládkovou se dvěma dětmi a jinou rodinou bez dětí. Nakonec pronajme byt bezdětné rodině, protože děti dělají hluk a devastují byt. Mládkovi by rádi zaplatili vyšší nájem než ona bezdětná rodina, jen kdyby si mohli Votrubův byt najmout. Jenže platí cenový strop. Možná by se pan Votruba dal přemluvit, kdyby mu nabídli jako odstupné větší jednorázový obnos (řekněme takových sto tisíc). Jenže Mládkovi žádnou velkou hotovost nemají, a tak se musí vrátit do svého malého bytu.

Jak vidíte, maximální nájemné může lidem způsobit velké problémy. I zde vznikne nerovnováha – nedostatek nájemního bydlení. I zde vzniká neefektivnost. Pro Mládkovy má velký byt jistě větší mezní užitek než pro osamělou paní Bílkovou nebo pro bezdětné manžele, a přesto jej nemohou získat. Kdyby byl cenový strop zrušen a nájemné by vzrostlo, paní Bílková by si možná spočítala, že jí její sentimentální vzpomínky přicházejí příliš drahé, a vyměnila by svůj velký byt za malý. I bezdětní manželé by možná byli ochotní ještě nějaký čas bydlet u rodičů. A kdyby mohl pan Votruba pronajmout svůj přízemní byt za vyšší nájemné, možná by jej neproměňoval v kadeřnickou provozovnu.

Trh bydlení v San Franciscu

M. Friedman a G. Stigler popisují, jak v roce 1906 postihlo město San Francisco v USA velké zemětřesení a požáry. Byla zničena téměř polovina bytů. Čekali bychom, že následně po těchto tragických událostech budou obyvatelé města trpět nedostatkem bytů. Ale kupodivu se nic takového nestalo. V novinách se dokonce objevovalo více nabídek na ubytování, než kolik bylo poptávek. Došlo ovšem ke značnému zvýšení nájemného. Ale nenastala žádná „bytová krize“ ve smyslu nedostatku bytů.

V roce 1946 však zažilo toto město jednu z nejhorších „bytových krizí“. Ve městě byl takový nedostatek bytů, jaký město nepamatovalo ani z doby nejhoršího zemětřesení. V inzertních novinách byly stovky poptávek po bytech, ale ani jedna nabídka. Jaká byla příčina této bytové krize? Po skončení války značně vzrostla poptávka po bydlení jako důsledek návratu válečných veteránů a také všeobecného růstu důchodů lidí. Ale v té době v obavě před poválečnou inflací americká vláda zmrazila ceny. V důsledku toho nemohlo dojít ke zvýšení nájemného. Toto zmrázení nájemného bylo příčinou „bytové krize“.

(FRIEDMAN, M., STIGLER, G. J. *Roots of Ceilings?* Irvington-on-Hudson, N. Y., The Foundation for Economic Education, September 1946)

Kladno losovalo nájemníky

„Nájemníky nových jedenačtyřiceti bytů v lokalitě Kladno-Ostrovec vylosovala včera ze 154 žadatelů kladenská radnice. Po zhruba hodinové veřejné proceduře byli losem vybráni tři nájemníci bytů kategorie dva plus jedna, zbytek vylosovaných si rozdělil byty kategorie jedna plus jedna. Radnice vylosovala i 15 náhradníků.“

Podle bývalého místostarosty, jenž losování řídil, byla zvolená forma výběru nájemníků jedinou možností, jak se vyhnout posuzování různorodých situací žadatelů. Podářilo se tak vyloučit osobní sympatie členů bytové komise.“

(Lidové noviny, 24. 9. 1998)

Článek ukazuje, že při přidělování obecních bytů s regulovaným nájemným (kolepochopitelně poptávka převyšuje nabídku) nemá obec žádné kritérium pro výběr nájemníků. Neumí posoudit jejich skutečnou bytovou potřebu a musí se uchýlovat k náhodnému výběru – k losování.

Regulace nájemného vede často k nelegálnímu chování na trhu nájemního bydlení.

„Nezbytný“ byt

V roce 1995 obýval profesor Landa v centru Prahy rozlehlý a slunný nájemní byt patřící městu. Protože je bydlení považováno za nezbytnost, město reguluje nájemné a pan Landa platí za byt 2 000 Kč měsíčně.

Jenže profesor Landa zjistil, že poptávka po bydlení v této části města je velmi vysoká a zájemci by byli ochotni platit až desetkrát vyšší nájemné. Našel si tedy důvěryhodného zájemce, se kterým se domluvil, že mu byt přenechá k užívání za 20 000 Kč měsíčně. Kdyby se někdo zajímal, o koho jde, vydával by jej pan Landa za svého vzdáleného příbuzného. Daně z tohoto příjmu samozřejmě neplatí, protože jeho pronájem bytu není legální.

Sám profesor Landa se odstěhoval na svou chalupu nedaleko Prahy. Když měl teď tak velký příjem z pronájmu „svého“ obecního bytu, bylo pro něho snadné zrekonstruovat chalupu, aby sloužila k celoročnímu bydlení. Brzy si také mohl koupit nové auto, aby mohl pohodlně dojíždět do Prahy do zaměstnání.

Policej v Českých Budějovicích stíhá bytové spekulanty

„Z trestného činu podvodu obvinili jihočeští policisté manželský pár z Českých Budějovic, který se pokusil prodat za 170 tisíc korun obecní byt. Manželům hrozí trest za transakci, kterou běžně nabízejí desítky lidí v inzertních časopisech. „Obvinění uzavřeli smlouvu s mladými manželi o prodeji bytu a při podpisu inkasovali od kupujících peníze. Byt však byl majetkem Městského úřadu,“ uvedla jihočeská policejní mluvčí.“

Trestní stíhání bytových spekulantů je v jižních Čechách dosud ojedinělé, nekoli úředníci odhadují počet nelegálně pronajmaných či prodávaných obecních bytů na tisíce. „Každá bytová spekulace se jen těžko prokazuje, protože chybí svědci ochotni mluvit před soudem,“ řekl ředitel Správy domů. Podobných inzerátů přitom jen v Českých Budějovicích vycházejí desítky, zatímco v jihočeské metropoli čeká na přidělení obecního bytu 1500 uchazečů zapsaných v bytovém pořadníku.“

(Lidové noviny, 1. 3. 1999)

8.2**SPOTŘEBNÍ DAŇ**

Stát je nucen vybírat daně, aby mohl financovat své výdaje. Jednou z daní je *spotřební daň*. Je vybírána z naturální jednotky zboží, např. z litru benzínu nebo z krabičky cigaret. Kdo vlastně platí tuto spotřební daň? Je to spotřebitel nebo výrobce?

Spotřební daň z cigaret

Původně stála krabička cigaret 37 Kč a poté stát uvalil spotřební daň 5 Kč z jedné krabičky. Pan Novák se obává, že kvůli tomu bude platit za cigarety o 5 Kč více, tj. 42 Kč. Je přesvědčen, že kuřáci jako on jsou těmi, kdo platí spotřební daň.

Výrobci cigaret si zas myslí, že jim po odvedení daně zůstane z krabičky cigaret o 5 Kč méně než dříve, tj. 32 Kč. Jsou přesvědčení, že jsou to oni, kdo naplňují státní pokladnu spotřební daní. Kdo má pravdu? Oba ji mít nemohou, protože uvalení daně 5 Kč nemůže cigarety spotřebitelům zdražit na 42 Kč a zároveň výrobce ponechat pouze 32 Kč.

Bude pan Novák po uvalení daně platit skutečně 42 Kč? Nebude. Zdražení cigaret povede (díky působení substitučního a důchodového efektu) kuřáky k tomu, že omezí nákupy cigaret a sníží poptávané množství. Menší množství prodávaných cigaret ale přiměje výrobce k určitému snížení ceny. Cigarety proto nebudou stát po uvalení daně 42 Kč, ale méně.

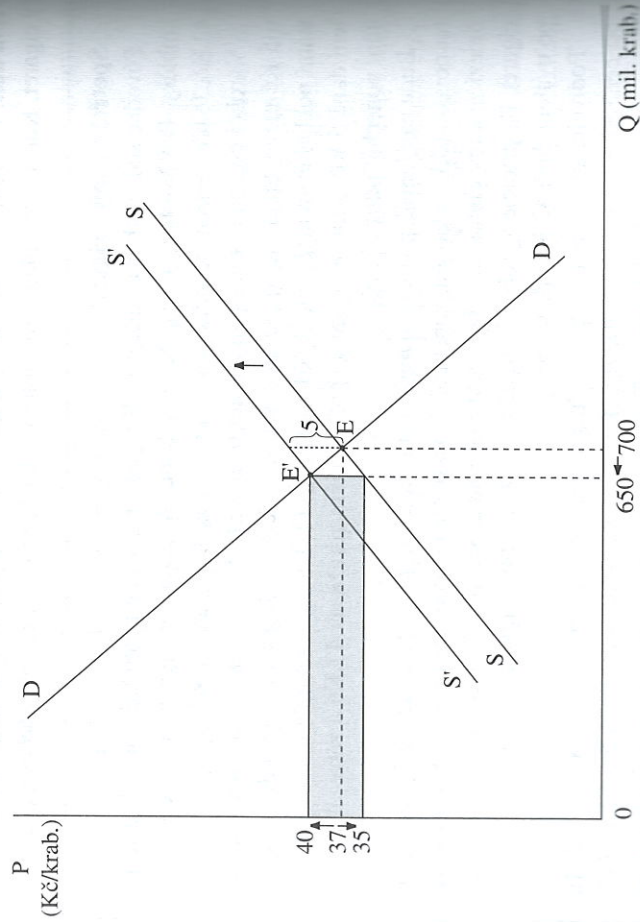
Podívejte se na obrázek 8 – 2. Původní rovnováha trhu cigaret byla v bodě E, při ceně 37 Kč a množství 700 mil. krabiček. Když stát uvalil daň 5 Kč z krabičky, musí výrobci odvádět státu 5 Kč z každé prodané krabičky cigaret. To je pro ně totiž, jako kdyby se jim zvýšily náklady o 5 Kč. To, jak známo, posouvá funkce nabídky vzhůru o 5 Kč. Nabídka S se změnila v nabídku S'. Kdyby výrobci vyráběli 700 mil. krabiček, museli by požadovat cenu 42 Kč, neboť pouze ta by jim pokryla ekonomické náklady a daň.

Jenže zvýšení ceny přiměje spotřebitele ke snížení poptávaného množství cigaret – posouvají se po funkci poptávky vlevo vzhůru. Nová rovnováha se ustálí v bodě E', při ceně 40 Kč. Vidíme, že uvalení spotřební daně o velikosti 5 Kč zdvihlo cigarety spotřebitelům jen o 3 Kč.

Jak na tom budou výrobci? Množství vyráběných cigaret se snížilo na 650 mil. krabiček. Toto množství, jak vidíme z křivky nabídky, budou výrobci prodávat za cenu 40 Kč, z níž 5 Kč odvedou státu jako daň, a zbude jim 35 Kč.

Všimněte si, že uvalení daně 5 Kč zvýšilo cenu pro spotřebitele o méně než 5 Kč a výrobcům snížilo cenu (po odvedení daně) o méně než 5 Kč. Rozdíl mezi cenou, kterou spotřebitel platí, a cenou, která výrobci zůstane po odvedení daně, se přirozeně musí rovnat právě výši daně.

Příklad nám ukazuje, že břemeno spotřební daně dopadá jak na spotřebitele, tak i na výrobce. V našem příkladě se břemeno daně 5 Kč rozdělilo tak, že spotřebitel nezaplatí 3 Kč a výrobce 2 Kč. Celková suma, kterou stát získá z této spotřební daně, je dle našeho obrázku 5 Kč. Celková suma, kterou stát získá z této spotřební daně, je dle našeho obrázku 5 Kč.

Obr. 8 – 2 Původně byl trh cigaret v rovnováze při množství 700 mil. krabiček a ceně 37 Kč za krabičku. Po uvalení spotřební daně 5 Kč se křivka nabídky posune nahoru o 5 Kč a nová rovnováha trhu se ustálí při množství 650 mil. krabiček a ceně 40 Kč za krabičku. Výrobce z těchto 40 Kč odvede státu 5 Kč, takže mu zbude 35 Kč. Šedý obdélník měří celkovou sumu, kterou získá z této daně

8.3

SUBVENCE K CENĚ

Dalším druhem státního zásahu do cenového systému je subvencování ceny. Stát doplácí výrobcům k ceně určitou částku – **subvenci**.

Subvencování ceny mléka

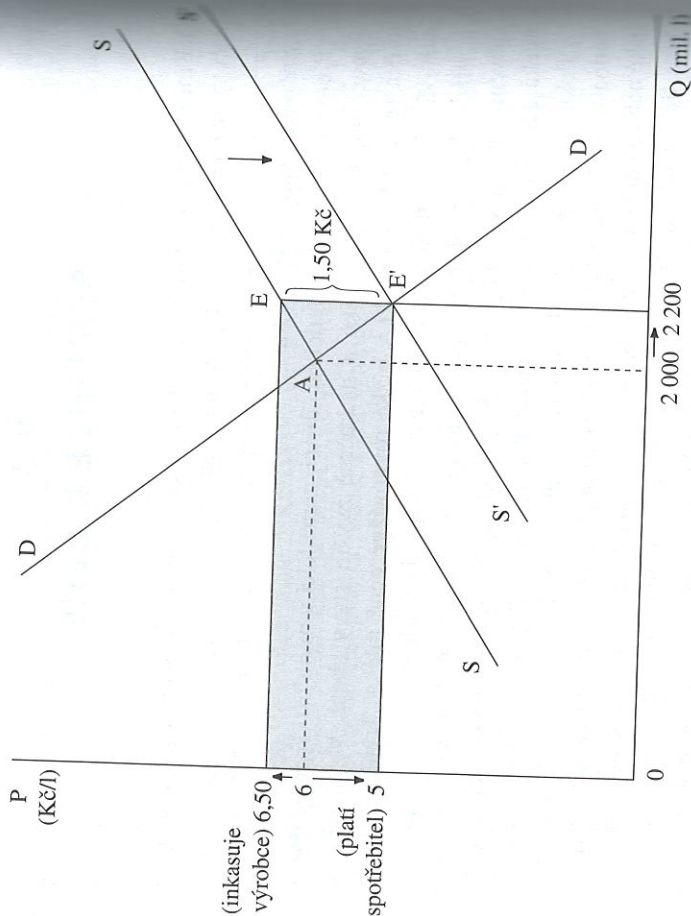
Představte si tuto hypotetickou situaci: zemědělci v minulosti špatně odhadli domácí poptávku po mléku a nadměrně zvýšili stavy skotu. Velká nabídka mléka se na trhu projevila v nízké rovnovážné ceně mléka. Tržní rovnováha nastává při ceně 6 Kč za litr a množství 2 000 milionů litrů.

Vláda chce zemědělcům zajistit cenu 6,50 Kč, a proto se rozhodne cenu mléka subvencovat – dávat jim příplatek k ceně za každý vyprodukovaný a prodaný litr mléka. Jak velkou subvenci jim bude muset vyplácet, aby jim zajistila cenu 6,50 Kč? Pokud odpovíte, že jim bude muset připlácat 0,50 Kč, mylíte se. Protože budou-li zemědělci získávat 6,50 Kč za litr mléka, budou nabízet větší množství, než jaké nabízeli dříve při ceně 6 Kč – budou produkovat víc než původních 2 000 mil. litrů, dejme tomu 2 200 milionů litrů. Jenže spotřebitelé, kteří kupovali 2 000 milionů litrů při ceně 6 Kč, budou ochotni nakupovat 2 200 mil. litrů pouze při nižší ceně než 6 Kč, dejme tomu pouze za 5 Kč. Chce-li tedy stát zajistit zemědělcům cenu 6,50 Kč, bude jim muset vyplácet větší subvenci než 0,50 Kč.

Obrázek 8 – 3 nám to ilustruje. Bez subvence by byl trh v rovnováze v bodě A při ceně 6 Kč a množství mléka 2 000 milionů litrů. Stát chce zemědělcům zajistit cenu 6,50 Kč. Ale budou-li dostávat 6,50 Kč za litr, zvýší zemědělci produkci mléka až na 2 200 milionů litrů (posunou se totiž po křivce nabídky až do bodu E). Spotřebitelé však budou ochotni nakupovat množství 2 200 milionů litrů jen při ceně 5 Kč (posunou se po poptávkové křivce do bodu E'). Stát tedy bude muset zemědělcům poskytnout subvenci 1,50 Kč na každý litr mléka, neboť toto je rozdíl mezi cenou 6,50 Kč, kterou jim chce garantovat, a cenou 5 Kč, kterou budou spotřebitelé ochotni platit.

Celková suma, kterou stát (v našem příkladě) vyplácí zemědělcům na subvencování ceny mléka, bude 3,3 mld. Kč (1,50 Kč x 2 200 mil.). Na obrázku je vyznačena šedým obdélníkem.

Subvence vyvolává změnu rovnováhy na trhu. Když stát zemědělcům doplácí subvenci (v našem příkladu 1,50 Kč) ke každému litru mléka, je to pro zemědělce prakticky totéž, jako kdyby se jim snížily jednotkové náklady o 1,50 Kč na litr. Na obrázku 8 – 3 vidíte, že se toto snížení nákladů projevilo posunem nabídkové funkce dolů o vzdálenost rovnající se výši státní subvence. Nová nabídková funkce je S' a nový bod tržní rovnováhy je E'. Množství mléka bude 2 200 l, cena, kterou platí spotřebitelé, bude 5 Kč/l a výrobce utržít 6,50 Kč/l (5 + 1,50 = 6,50).

Obr. 8-3 Subvence 1,50 Kč litru mléka posunula funkci nabídky dolů o 1,50 Kč. Tržní rovnováha se změnila z původního bodu A v bod E', kde spotřebitelé nakupují 2 200 litrů mléka za cenu 5 Kč/l. Producenti mléka však dostávají cenu 6,50 Kč/l (včetně subvence). Šedý obdélník měří celkovou sumu, kterou stát vyplácí na subvence.

Z obrázku 8-3 je zřejmé, že **subvence je vlastně záporná spotřební daň**. Má proto také opačné účinky než (kladná) spotřební daň: na úkor daňových poplatníků zvyšuje cenu výrobci a snižuje cenu spotřebitelů. A pochopitelně zvyšuje vyrábění a spotřebované množství statku.

Všimněme si, že **ačkoli stát vyplácí subvenci jen výrobcům, ve skutečnosti subvencuje jak výrobce, tak i spotřebitele**. Subvencování ceny totiž umožňuje spotřebitelům nakupovat za nižší cenu. V našem příkladě bychom mohli říci, že stát subvencuje zemědělce částkou 0,50 Kč a spotřebitele částkou 1 Kč na každý litr mléka, protože bez subvencování by výrobci dostávali cenu o 0,50 Kč nižší (6 Kč oproti 6,50) a spotřebitelé by platili cenu o 1 Kč vyšší (6 Kč oproti 5 Kč).

Subvencování mléčných výrobků v ČR

V roce 1997 byly u nás subvencovány výrozy mléčných výrobků — másla, sušeného a kondenzovaného mléka a sýru. Minimální státem garantovaná cena mléka byla v tomto roce 6,80 Kč/l.

Na tyto subvence bylo v roce 1997 vyčerpáno ze státního rozpočtu 1,11 mld. Kč. (Pramen: Situace a výhledová zpráva Ministerstva zemědělství ČR)

Nyní si položíme důležitou otázku. **Kdo koho subvencuje?** Chce se vám odpovědět, že stát subvencuje výrobce i spotřebitele mléka? Ale tak jednoduché to zas není. Podíváme se ještě v našem příkladu a uvažujme, kdo nakonec vydělá na subvencování mléka.

Kdo vydělá na subvencích?

Kdo vlastně vydělá na subvencování mléka v našem příkladu? I když jde celá částka, kterou stát vyplácí na subvencích (3,3 mld. Kč), „do kapsy“ zemědělcům, prospěch mají i spotřebitelé, protože platí za mléko nižší cenu. Dokonce se zdá, že (v našem příkladu) mají spotřebitelé ze subvencí větší prospěch než výrobci, protože ze subvence 1,50 Kč/l „připadá“ 1 Kč na snížení ceny pro spotřebitele a jen 0,50 Kč na zvýšení ceny pro výrobce.

Ale ve skutečnosti mají ze subvencí prospěch výrobci mléka a ne jeho spotřebitelé. Proč? Přijďme na to, jakmile si položíme otázku, kdo subvence zaplatí. Stát vyplácí subvence ze státní pokladny, tedy z peněz daňových poplatníků. Ale daňoví poplatníci jsme všichni — všichni spotřebitelé a všichni zemědělci platí daň, z nichž se pak subvencuje mléko.

Jenže spotřebitelé zaplatí na těchto daních daleko více než producenti mléka. Skupina producentů mléka je totiž mnohem menší než skupina spotřebitelů mléka. Předpokládejme, že spotřebitelů mléka (platících daň) je 5 milionů, zatímco producentů mléka je 100 tisíc, tj. pouhých 2 % spotřebitelů mléka (tato čísla nejsou daleko od naší skutečnosti). Spotřebitelé mléka zaplatí na daních celou subvenci 1,50 Kč na litr mléka. Ale „získají“ z ní jen 1 Kč/l. Producenti mléka svými daněmi přispějí na subvencii jen ze 2 %, tj. pouhých 3 haléře na litr mléka. Ale „získají“ 0,50 Kč/l mléka.

Výrobci subvencovaných statků tvoří mnohem méně početnou skupinu než jejich spotřebitelé. Proto jsou to výrobci, kteří mají ze subvencí prospěch.

Zatím jsme diskutovali přerozdělovací procesy vyvolávané subvencemi. Ptejme se však nyní, zda subvencování cen vyvolává neefektivnost. Podíváme se znovu na obrázek 8-3. Vidíme, že produkované a spotřebované množství 2 200 milionů litrů mléka není optimální množství, protože mezní náklady na jeho výrobu jsou vyšší než mezní užitek z jeho spotřeby. Mezní náklady činí 6,50 Kč a mezní užitek je pouze 5 Kč. 2 200 milionů litrů je tedy nadoptimální množství. Optimálním množstvím by bylo 2 000 mil. l.

Ale jestliže jsou subvence v rozporu s ekonomickou efektivností, proč tolik zemí subvencuje zemědělské produkty? Země Evropské unie subvencují zemědělskou výrobu vskutku velkoryse. I u nás stáť některé výrobky (zejména mléko a mléčné výrobky) subvencuje. Ekonomové přisuzují subvencování tomu, že **zemědělci dokáží na vlády vyvíjet silný tlak a subvencování si vynutit, zatímco daňoví poplatníci se nedokáží účinně bránit** (jde o problém zájmových skupin, který bude ještě diskutován v kapitole „Veřejná volba“).

Zemědělská politika Evropské unie – kam s ní?

Když v 60. letech země Evropského společenství začaly provádět společnou zemědělskou politiku, bylo jejich cílem udržet vysoké ceny zemědělských plodin pro evropské zemědělce. Původním nástrojem k tomu byla dovozní cla, která chránila evropský trh před levnými potravinami z dovozu. Při volném obchodu by totiž Evropa většínu potravin dovážela, protože evropské zemědělství nemůže zámožným farmářům konkurovat.

Ale od 70. let již byly evropské zemědělské ceny tak vysoké, že evropská spotřebitelé nebyli ochotni nakupovat veškeré vyprodukované potraviny. A tak se nástrojem k udržování vysokých cen staly intervenční nákupy. Ty však představovaly pro státní rozpočty velkou zátěž. V polovině 80. let již státy Evropské unie skladovaly statisíce tun vykoupeného masa, miliony tun másla a desítky milionů tun pšenice. Nezbylo nic jiného, než začít zemědělské přebytky vyvážet za pomoci vývozních subvencí. Dnes tedy Evropané kupují drahé evropské potraviny a zároveň subvencují svými daněmi vývozy zemědělských přebytků do zahraničí.

Ačkoli všichni v EU dnes mluví o nezbytnosti reformovat agrární politiku, nikdo mu se do toho nechce. Evropská zemědělci si na subvence tak zvykli, že nikdo nedokáže předvídat, k čemu by jejich odbourání vedlo. A tak se reforma stále odkládá – ať si s ní poradí příští vlády.

SHRNUTÍ

- Cenový strop* vyvolává neefektivnost. Ta spočívá v tom, že poskytované množství statku je *menší než optimální*; mezní užitek je vyšší než mezní náklady,
- Cenové stropy vyvolávají na trhu nerovnováhu – nedostatek. Mnoho lidí je ochotno nést *nepeněžní náklady*: aby nedostatkové zboží dostali, stojí dlouhé hodiny ve frontách nebo ztrácejí čas hledáním zboží na vzdálených trzích.
- Břemeno spotřební daně* dopadá jak na spotřebitele, tak i na výrobce.
- Subvencováním cen* chce stát pomoci některým výrobcům. Ačkoli stát vyplácí subvenci jen výrobcům, subvencuje jak výrobce, tak i spotřebitele. Prosperěch ze subvencí však mají ti, kdo tvoří malou skupinu. Obvykle jsou to výrobci.
- Subvencování ceny vyvolává *neefektivnost* – vede k produkci *nadoptimálního množství*.

KLÍČOVÉ POJMY

Cenový strop (maximální cena) • spotřební daň • břemeno daně • subvence k ceně.

OTÁZKY A PŘÍKLADY**Otázka 1.**

Jako jeden z důvodů cenových stropů se někdy uvádí argument „zákazníka v tísni“. Z tohoto důvodu se například stanovuje cenový strop na odtahovou službu. Argument „zákazníka v tísni“ se uvádí i v taxislužbě. Zákazník, který zastaví TAXI jedoucí kolem, například ve spěchu na letiště nebo v nočních hodinách, musí akceptovat jeho cenu, protože v dané situaci není schopen sehnat jiné TAXI. Taxiřidič, vědom si své „moci“ nad zákazníkem, by toho mohl zneužít k požadování neúměrně vysoké ceny. Myslete, že argument „zákazníka v tísni“ odůvodňuje použití cenových stropů?

Otázka 2.

V polovině 90. let jsme mohli v inzertních novinách běžně číst inzeráty tohoto typu: „Dám 500 000 Kč majiteli domu, který se mnou uzavře nájemní smlouvu na dobu neurčitou“. Proč by člověk, který hledá nájemní byt, dával majiteli domu půl milionu za uzavření nájemní smlouvy? Vzályt jako nájemník mu bude za byt platit nájem. Jak si vysvětlujete smysl tohoto inzerátu?

Otázka 3.

„Máte slyšme, že je „nedostatek bytů“. Ale zároveň jsou některé nájemní byty prázdné. Jak je možné, že existují prázdné nájemní byty v situaci „nedostatek bytů“? Proč jejich vlastníci tyto byty nepronajmou?

Otázka 4.

V zemích nebo ve městech, kde je regulované nájemné, můžeme objevit řadu zchátralých neobydlených domů. Proč? A proč něco takového ztěžuje nalezneme tam, kde neexistuje regulace nájemného?

Otázka 5.

V roce 1997 byly katastrofální povodně na Moravě. Bezprostředně nato došlo ke zvýšení ceny cihel. a) Jak byste vysvětlili tento cenový růst? O jakou změnu na trhu cihel šlo? b) Objevila se doporučení, aby vláda v této situaci přistoupila k regulaci ceny cihel a zabránila jejímu růstu. Doporučili byste to? K čemu by to vedlo?

Otázka 6.

Jeden z představitelů Agrární komory použil proti dovozům zahraniční subvencované pšenice tento argument: „Až zahraniční konkurence zlikviduje naše zemědělce, pak bude pšenice na našem trhu dražší.“ Je tento argument platný?

Příklad 1.

Štát zvýšil spotřební daň na elektřinu.

- a) Jaký to bude mít účinek na trhu plynu? Znázorněte graficky.
- b) Jaký to bude mít účinek na trhu elektrických sušiček prádla? Znázorněte graficky.
- c) Jaký to bude mít účinek na trhu oceli? Znázorněte graficky.

Příklad 2.

Rovnováha na trhu nájemního bydlení v jednom městě byla při nájemném 30 Kč/m² a při množství 20 000 m². Poté povodně zničily část bytů v rozsahu 5 000 m². Městské zastupitelstvo v obavě z růstu nájmů stanovilo strop na nájemné ve výši 30 Kč/m².

- a) Znázorněte graficky, kolik m² by se pronajímalo bez zavedení tohoto cenového stropu a kolik se jich bude pronajímat při cenovém stropu.